

Constantin IVANOV
Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)

EUFEMIZAREA CUVÂNTULUI *DIAVOL*
ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Abstract. The negative aspects which cause a fear and also of forbidden subjects such as: *murder, evil spirits, death* etc., are condemned or even faced with some limitations from society. Because of this there are words and expressions which *name without naming*, which are called in the special language *euphemisms*. For avoiding the pronunciation of the terms which define the evil spirit, the speakers have started more often to use an euphemistic language. These names which describe the *devil* appear in another light such: *aghiuță, michiduță, scaraoțchi, ucigă-l-crucea, ducă-se-pe-pustie, blestematul* etc. All these euphemistic names are achieved by lexical, semantical and stylistical tools.

Keywords: polysemy, euphemism, devil, taboo, language, religious, lexical interference, metaphorical, denominated.

În comunicare deseori recurgem la elemente de camuflare a unei situații neplăcute sau a unui cuvânt care ne provoacă jenă. Suntem nevoiți să mascăm sau să reducem din ofensă anumite subiecte sensibile, fie că suntem constrânși de anumiți factori externi, cum ar fi prezența copiilor, a unor rude care au pierdut pe cineva drag; atunci când ne adresăm unei persoane străine, când răspundem unor constrângeri religioase ș.a., fie constrânși de unii factori interni, precum lipsa curajului de a spune lucrurilor pe nume, asumarea unor reguli și norme religioase sau morale. Factorii negativi care provoacă spaima sau subiectele tabu – *crimele, duhurile necurate, moartea* ș.a., se produc nu numai datorită unor superstiții sau credințe, ci și bunei educației: bunului simț, manierelor elevate, amabilității ș.a., ceea ce demonstrează originea unor astfel de construcții lingvistice nu numai în social, ci și în psihomoral, ambii factori fiind determinați și istoric.

Cuvintele sau expresiile care „numesc fără să numească”, de aceea numite *eufemisme*, au creat premise pentru dezvoltarea fenomenului *interdicția de vocabular sau tabuul lingvistic* [1, p. 189], despre care se afirmă că există de când există și limba.

Eufemismul este un termen de origine greacă (εὖ – bine, φημίζω – a spune, a vorbi), care desemnează un cuvânt sau o expresie care înlocuiește, în vorbire sau în scris, un cuvânt sau o expresie neplăcută, jignitoare sau obscenă. Datorită eufemismelor, vorbitorul poate evita expresiile și cuvintele licențioase, păstrând astfel, într-o măsură mai mică sau mai mare, aceeași încărcătură semantică. Ba chiar e un mod de a evita situațiile neplăcute atunci când trebuie să vorbim în prezența unor rude ale defunctului și atunci

apelăm la eufemisme precum *S-a dus la Domnul, Și-a dat sufletul, A trecut la cei drepți, S-a stins din viață, Ne-a părăsit* [1, p. 190], sau apelând la eufemisme terminologice (*a decedat*), iar în loc de *mort/mortul* vom spune: *corp/trup neînsuflețit, (l-am găsit) fără suflare, (l-am gasit) nemișcat, răposatul, dispărutul, defunctul*. Prin evitările de a spune lucrurilor pe nume, îndulcim sau chiar reducem din gravitatea semantică a adevărului [2, p. 105]. Alte situații în care vorbitorii recurg la limbajul eufemistic:

atunci când discuția este concentrată pe subiecte legate de corpul uman, precum: organele genitale, anumite funcții ale corpului, goliciune, boală; când trebuie să evităm denumirea unor părți ale corpului uman, de ex., recurgem la analogii cu fructe și legume sau la denumirea lor științifică;

când ne aflăm în preajma unui bolnav sau a unor rude apropiate acestuia, evităm să pronunțăm numele bolii de care suferă acesta, apelând la eufemisme: *epilepsia*, de ex., este numită *boala-ceia, boala-neagră, boală-rea, răul-copiilor, aboala, alteale, ceasul cel rău, ducă-se-pe-pustii* ș.a.;

atunci când trebuie să păstrăm neutralitate emoțională în raport cu anumite cuvinte și expresii licențioase, ofensatoare;

când trebuie să denumim profesii jenante sau lipsite de prestigiu social: *gunoier – funcționar la salubritate; gropar – lucrător la pompe funebre; cioban – îndrumător pastoral; măturător – muncitor la salubritate; prostituată – femeie publică, pupezoaică* sau mai nou, *domnișoară de companie* (în unele cazuri se folosește intenționat cu acest sens) etc.

Terminologia eufemistică a spiritului malefic. Mitologia română (și nu numai) atestă o credință generală, potrivit căreia lumea este guvernată de două forțe: Principiul Binelui sau *Fârtatul*, și Principiul Răului – *Nefârtatul* [3]. Mai târziu, odată cu adoptarea creștinismului, Principiul Răului s-a încetățenit în credința populară cu numele de Satan sau Diavolul.

Cuvântul ebraic *satan* derivă de la un verb care înseamnă *a fi împotriva; a se opune*. Prin urmare, *Satan* este oponentul lui *Dumnezeu*, cuvântul grecesc *Σατάν* sau *Σατανάς* nefiind altceva decât o transliterație a aceluiași cuvânt ebraic, termenul comun pentru Satan fiind grecescul *διάβολος* (diavol, adversar, acuzator).

În Antichitate diavolul era perceput ca a fi un spirit al răului, reprezentat sub diferite nume precum *Typhon* la egipteni, *Civa* la indieni, *Ahriam* la perși (opusul lui *Ormuz*).

Dar pe lângă aceste nume date diavolului se mai folosesc și nume substitutive, din limbajul eufemistic, fapt datorat unor superstiții și credințe înrădăcinate atât în societățile arhaice, cât și în cele moderne.

Pe lângă superstiții, un rol important în crearea termenilor eufemistici care definesc spiritul malefic l-au avut și interdicțiile de ordin religios. Se consideră că termenii propriu-zisi, atribuiți diavolului, pot fi periculoși, aceștia putând provoca apariția deținătorului numelui, precum mărturisește și renumita expresie latină *lupus in fabula*.

Potrivit gândirii alimentate de superstițiile arhaice, cel mai potrivit mod de a evita evocarea spiritului malefic este acela de al pune pe diavol într-un ambalaj care să-i mai reducă din încărcătura semantică a celui ce stârnește groaza.

Spiritul malefic este atât de înrădăcinat în conștiința populară încât multe din numele care i s-au dat au devenit comune, prin ele fiind denumite vicii și păcate omenești:

truția este numită *lucifer*: din lat. *luciferus* – persoană nesupusă, care se supraapreciază;

lăcomia este numită *mamona*: cuv. arameic, prin care este numit în Biblie diavolul – personificare a iubirii de avere, a lăcomiei de bani);

viclenia – *cel viclean*: nume atribuit diavolului de către Isus în rugăciunea *Tatal Nostru*, și care personifică șiretenia și viclenia.

Atribuirea de nume eufemistice diavolului în discursul biblic face posibilă evitarea unor confruntări directe cu spiritul răuvoitor și, totodată, ornarea limbajului cu perifraze metaforice, cuvinte descriptive și alegorice, prin aceasta fenomenul înscriindu-se în cunoașterea mitic-religioasă și în cea artistic-estetică [4].

Funcțiile eufemismelor spiritului malefic:

a) eufemisme care ocolesc evocarea cuvântului denumit:

– **cel rău**: *El vă va întări și vă va păzi de cel rău* (2 Tesaloniceni: 3:3);

– **naiba**: *Apoi, eu-s Naiba* [5, p. 68];

– **neprielnicul**: *Și avea dreptate Neprielnicul. Căci două lucruri îl scot pe om...* [Ibid.];

b) eufemisme depreciative:

– **aghiuță**: *Câte comori nu-s îngropate în dâmburile Rădășenilor să am eu păr pe cap și fire în barbă; de acolo s-au pricopsit ei; și câte încă nu-s; dar șăd și ard pe sama lui Aghiuță* [7, p. 79];

– **sfântăniță**: *...Sfântăniță spune că a secat toate izvoarele din „țara de jos”* [5, p. 68];

– **michiduță**: *Măi Michiduță! când oi chiui eu, ai să asurzești c-au să-ți sară creierii din cap* [I. Creangă, *Dănilă Prepeleac*];

– **scaraoțchi**: *Da vezi, Scaraoțchi, deși era în lad, da el tot la rău gândea, și împreună cu duhurile rele din lume s-au apucat de șoti mari...* [7, p. 73];

– **pârlea**: *Da du-te, Pârle, sărăcuțul cu târâitoarea asta* [9, p. 72];

– **sărsăilă**: *Și Sărsăilă cel mic, adăpostindu-se sub un brustar, auzi vorbind...* [7, p. 105];

c) eufemisme care marchează înfățișarea:

– **încornoratul**: *Și unde mi-l măsoară Încornoratul de sus până în jos, de să-l bage în pământ, nu alta* [8, p. 24];

– **întunecatul**: *Calicii au rămas bătându-se, în vreme ce Întunecatul s-a dus la iadul lui* [5, p. 38];

– **mohorâtul**: *Într-o zi prinde a se gândi Mohorâtul, cum ar vâri el vrajba între doi oameni* [ibid.];

– **cel cu coarne**: **Cel cu coarne** și-a băgat iar coada [10];

– **împelițatul**: *A izbândit împotriva împelițăților...* [9];

d) *eufemisme caracterologice*:

– **ispititorul**: *...de teamă ca nu cumva să vă fi ispitit Ispititorul, și osteneala noastră să fi fost degeaba* [1 Tesaloniceni 3:5];

– **potrivnicul**: *Fiiți treji, și vegheați! Pentru că protivnicul vostru (diavolul) dă târcoale ca un leu care răcnește, și caută pe cine să înghită* [1 Petru 5:8];

– **vicleanul**: *...și nu ne duce în ispită, ci izbăvește-ne de cel viclean* [Matei 6:13];

– **pârâșul**: *Acum a venit mântuirea, puterea și împărăția Dumnezeului nostru, și stăpânirea Hristosului Lui; pentru că pârâșul fraților noștri, care zi și noaptea îi pâra înaintea Dumnezeului nostru, a fost aruncat jos* [Apocalipsa 12:10];

– **spurcatul**: *...de asta te-am chemat, să scăpăm lumea din ghearele spurcatului* [8, p. 23];

– **necuratul**: *...auzind niște cântece de scripcă și crezând că-i necuratul, a apucat-o la goană și nu s-a oprit decât la moara de la Șomuz* [8, p. 28];

– **uciganul**: *Doamne, femeie, ce-ți pui tu mintea cu Uciganul, – îi șoptește omul la ureche* [5, p. 100];

– **mamona**: *Nici o slugă nu poate sluji la doi stăpâni; căci sau va urî pe unul și va iubi pe celalt, sau va ținea numai la unul și va nesocoti pe celalt. Nu puteți sluji lui Dumnezeu și lui Mamona* [Luca 16:13];

e) *eufemisme osânditoare*:

– **blăstămatul**: *să trăiască blăstămăția voastră, pusei vrajbă în inimă de frate și unul scoate ochii celui alt* [6, p. 89];

– **ucigă-l crucea**: *Baba atunci a amețit de bucurie: moșneagul însă, gândind că-i ucigă-l crucea, s-a speriat și, uimit, se uita prin bordei în toate părțile* [I. Creangă, Povestea porcului];

– **ucigă-l toaca**: *Fiindcă cu mătura l-a găsit în mână atunci când l-a luat ucigă-l toaca* [7, p. 40].

Deși eufemizarea cuvântului *diavol* pare să exprime partea mai puțin negativă a numitului, totuși cel denumit ajunge în scurt timp să fie cel numit. Altfel spus, eufemismele foarte repede își pierd din valoare și ajung să degradeze, transformându-se în *disfemisme*, fapt care duce la o îmbogățire a vocabularului limbii române. Atâta timp cât va exista *interdicția de limbaj* sau teama de a numi ceea ce vrem să numim, va exista și tendința de eufemizare a unor cuvinte și expresii. Blocajul lingvistic alimentează, mai mult sau mai puțin, creația metaforică de căutare a noi titulaturi, precum: *arap, neprietenul, șotcă, păcatul, șchiopul, bală spurcată, colțatul, spărietul, ducă-se-pe-pustie, ducă-se-pe-apa-sâmbetei, afurisitul, arap buzat, cel cu coadă, mititelul, nichipercea, lepădătură, hâdache, buzatul, antihârștul, răutatea, proclatul, cel de pe comoară*, care ar putea în foarte scurt timp să capete aceeași conotație a subiectului pe care îl denumesc.

Referințe bibliografice

1. Coșeriu E. *Omul și limbajul lui*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2009.
2. Corlăteanu N. Melniciuc I. *Lexicologia*. Chișinău: Lumina, 1992.
3. Vulcănescu R. *Mitologie română*. București: Editura Academiei Române, 1985.
4. Pâslaru Vl. *Cunoașterea umană și educația artistic-estetică*. În rev.: *Didactica Pro*, 2014, nr. 1, p. 9-14.
5. Pamfile T. *Diavolul: învrăjbitor al lumii, după credințele poporului român*. București: Editura Academiei Române, 1914.
6. Pamfile T. *Basme*. Iași: Junimea, 1976.
7. Dragoslav I. *Nuvele și schițe*. București: Editura Casei Școalelor, 1921.
8. *Legende populare românești*. Selecție: Constantin Dragomir. București: Litera, 2002.
9. Ispirescu P. *Basmele poporului român*. București: Editura eLitera, 2013.
10. <http://www.ziare.com/focsani/stiri-actualitate/cel-cu-coarne-si-a-bagat-iar-coada-consiliul-local-andreiasu-nu-a-fost-constituit-4792838>